

LJUDSKO IZROČILO IZ TUNJIC IN IZ KAMNIŠKE OKOLICE

Spominu Borisa Orla

France Stelè

Leta 1939 sem priobčil v Etnologu XI nekaj narodnega blaga iz Tunjic pri Kamniku pod naslovom »Izročilo Tomaža Steleta«. Iz številnih zapisov, nabranih po pobudi prof. K. Štreklja, ki mi je svetoval, naj poleg pesmi zapisujem tudi pravljice, ker bo tudi to gradivo treba enkrat skupno izdati, sem po želji uredništva »Slovenskega etnografa« izbral tisto, kar je pred desetletji še živel v spominu mojih domačih, predvsem očeta Franceta in bratov Toneta in Jožeta. Očetovo pripovedovanje se nanaša predvsem na hišno izročilo in spomine na Francoze, zbrano leta 1909 za Slovensko Matico kot gradivo za spomine na Francoze, ki jih je objavil J. Gruden v Zborniku Matice Slovenske XIII. zv., Ljubljana 1911, str. 1—28.

V zvezi z rodbinskim izročilom o Tomažku in Jakcu-hudobcu, ki sem ga priobčil v Izročilu Tomaža Steleta v Etnologu XI, str. 331, pa bi sedaj rad opozoril na nordijski vir storijskega zanesljivem strelcu lovcu Tomažku, ki je ugnal Jakca-hudobca, ker ni vedel, »da ima šternico v riti«. Vtis imam, da je pri tej storiji kakor tudi v ozadju storijskega o šuštarjih in mačkih pri Vinšekcu, ki jo je pripovedoval moj brat Jože, odmev pravljice o Peru Gyntu. Stari oče Tomaž je bil namreč poklicni lovec, najprej v službi graščine Zaprice v Kamniku, po letu 1848 pa v lovskih družbah kamniške uradniške gospode. Po teh zvezah bi bil mogel priti analfabet Tomaž in po njem tunjiški ljudje do pravljice o Peru Gyntu. Mislim, da naši folklori ne bo v škodo, če jo tu posnamem.¹

Lovec, odlični strelca Per Gynt se poda v pozni jeseni v planino, kjer ga zajame noč. V temi začno psi tako strašno lajati, da ga prevzame strah. Dvakrat zadane ob nekaj, kar na vprašanje odgovori: »Jaz sem ,ta krivi!« (der Krumme — mogoče bi bilo prevesti s ,ta kruljavi', ker je v našem ljudskem izročilu hudič, ki ga predstavlja Jakec, kruljav). Pride pa vseeno mimo njega v koč, kjer je popolna tema, in začuti nekaj mrzlega, velikega, spolzkega. Na vprašanje, kaj je, se odgovor glasi, da »veliki ta krivi«, ki ga vse okrog otiplje. Zato zapusti prostor, gre ven in tiplje neznano, dokler se ne dotiplje do glave. Na vprašanje dobi odgovor: »Jaz sem ta veliki ta krivi iz Etnedala.« Nato mu Per sestrelji

¹ Die Märchen der Weltliteratur, hgb. von Friedrich von der Leyen u. P. Zauert. Nordische Volksmärchen II. Norwegen. Übersetzt von Klara Stroebe. Jena 1919, str. 3—8.

tri krogle v glavo. Oni pa: »Še enkrat streljaj!« Tega pa Per ni storil, ker je vedel, da bi krogla odletela nanj samega nazaj. S pomočjo psov je izvlekel »velikega trolla (škrata)« iz kože, da si naredi prostor. Medtem pa je odmeval zasmeh od vseh gor: »Per Gynt je veliko vlekel, toda več so vlekli psi«, se je glasilo. Ko je šel zjutraj v »fjäll«, je opazil deklico, ki je vodila ovce in koze čez vrh gore. Ko pa je prišel gori, ni bilo ne deklice ne živali, pač pa velika čreda medvedov. Ko je pa bliže prišel, so izginili vsi razen enega. Z gore v bližini pa se je oglasilo: »Pazi na mojega merjasca, ker se bliža Per Gynt s svojo puško«. Odgovor pa: »Potlej bo Per Gynt slabo opravil, ne moj merjasec, kajti *danes se ni umil*«. Per Gynt si je opral roke z lastno mōčo in ustrelil medveda. Z gor pa se je oglasil gromki smeh. En glas: »Paziti bi bil moral na svojega merjasca«. Drugi: »Nisem pomislil, da ima *omivalnik (Waschschüssel) v hlačah*«. Nato je Per Gynt medveda odrl in vzел s seboj kožo in črepinjo. Nato je srečal gorsko lisico in jo ustrelil in odrl. Na planšarsko kočo je pribil glavi z odprtimi gobci obrnjenimi naprej. Po raznih dogodivščinah s trolli reši planšarice iz stiske zaradi trollov, katerih več pobije. O Božiču je zvedel, da mnogo trollov na vsak sveti večer nadleguje prebivavce po hišah v Dovreu, tako da morajo iskati prenočišče drugod. Raztrgano se je oblekel, vzел s seboj krotkega medveda, jermene, žico in smolo. Prebivalci so ga pustili v hišo in mu dali še svinjsko kožo. Medved se je vlegel za ognjišče. Per pa je vzел smolo, jermene in žico in začel izdelovati iz cele kože en sam čovelj. Vdel mu je trak, da ga je lahko okrog in okrog zavezal. Naenkrat so prišli trolli in začeli praznovati sveti večer. Ko so opazili čovelj, so ga začeli pomerjati. Vsak od njih je vtaknil vanj po eno nogo, Per pa je hitro nategnil trak tako, da so vse noge obtičale v čevlju. Takrat se je pokazal medved. Per mu je zagnal žareče opečeno kroto v žrelo. To ga je tako razjarilo, da je planil na trolle in začel tolči po njih, Per pa tudi. Per je ostal v hiši in sedel k božični večerji. Odslej več let ni bilo slišati o trollih. Kmet pa je imel belo kobilo; svetoval mu je, naj vzredi od nje žrebeta in naj jih razplodi po gorah. Po mnogih letih enkrat je prišel nek troll o Božiču zopet mimo in kmeta vprašal: »Ali imaš še veliko belo mačko?« Odgovoril mu je, da počiva za pečjo in da ima sedem mladičev, ki so še hujši od nje. Troll je odgovoril, da če je tako, jih nikdar več ne bo nazaj.

I. Hišno izročilo (Tunjice št. 17)

1. Pripoveduje *moj oče* 7/VII 20.:²

Moj oče so bili jagr pa so imeli tako prištmano, da se je iz grma, v katerem je zajec sedel, ven kadilo. Zato mora imeti od cerkve vse dovoljeno. Pô se jim je pa po noči sanjalo: »Al ti je več za dušo, al ti je več za zajce?« Pô pa niso več tega delali.

² France Stelè, r. 25. 11. 1848 v Tunjicah, u. 7. 3. 1930 istotam.

Mi smo spadali pod zapriško³ graščino, grajščak je dal naš svet enemu hlapcev in takrat je postavil cimper. Dokler je bil tisti gospod, se je naša živina smela povsod pasti. Imeli so cimper na pristavi, kamor so jeseni gonili živino in če so naši kaj potrebovali, so jim kar cimpr odprli pa so vzeli, kar so hoteli. Od takrat »se še ni klobuk prevrgel pri nas.«⁴ Poprej se je reklo pri nas pri Štletu;⁵ od takrat pa ko so tunško cerkev zidali in so pri nas odprli gostilno, se pravi pri Birtu. Grajščaku so vsako leto delali 54 dni tlake za tisti svet.

Tisti hlapec, začetnik našega rodu na sedanji hiši, se je imenoval Tomaž.⁶ Njegov sin je bil Jur in bratje eden Janez, Primož, Matevž. Vsi so bili jagri in ribiči. Tomaž je šel enega v Tunjšco preganjat, ko je rake lovil, ga je pa oni vrgel na zemljo in potrl in na tem je umrl.

Takrat so še lovili vojake. Kakor zajce so jih gonili po gozdovih in jih tudi streljali; če so koga ujeli, so ga odpeljali, pa ga ni bilo več nazaj. Primoža so tudi hoteli ujeti. Ležal je v hiši, pa so prišli lovci in se skrili, da bi ga ujeli, je pa vstal, pokleknil k mizi in molil »še en očenaš za sovražnike in lovce«, da bi ga ne ujeli, je pa eden lovcev rekel: Pustimo t'ga fanta, ki za nas moli, in ga niso ujeli.

Jur in Primož sta se morala potem skrivati po borštih. Skrivali so se tako, da so kopali po gozdovih jame, kjer so se skrivali po dnevu in položili vej in listja čez. V našem gozdu je še zdaj polno jam, pa je moj oče vprašal stare, kaj pomenijo, so mu pa to razlago povedali.

Ona dva sta bila manjša in sta že cegelce dobila. Matevž je na maršu umrl, krvave pene tiščal, ko je šel na prajzovsko vojsko, Janez je pa dezertiral na Koroško, kjer so bili prosti. Gori je bil pri nekem kmetu 40 let. Moj oče še pomni, ko je prišel domov in umrl.

Na Koroškem so stanovali v baraki 12 holcarjev, pa so vojaki prišli ponje pa je ta velki dejal: »Počakajte, da žgance snemo.« Ko so se navedli, so pa zgrabili cepine pa na vojake. Vojaki za puške, holcarji so bili pametni, pa so jim skrivaj vzeli ogenj in so vstrelili, pa so šretlni kar pred puško doli padli. En korporal je pa rekel: »Jaz jih bom pa pripeljal.«

Pride, pa zopet mojster pravi: »Počakajte, da snemo.« Pa zopet reče mojster: »Fantje, cepine!« Korporal pa napne in sproži, pa ubije mojstra — potlej so pa sami roke moleli, da so jih povezali.

Tomaž, oče mojega očeta, je bil sin Jurjev.

Enkrat so oče mojega očeta pomagali grajskim hlapcem kositi, so pa hlapci kar 5 voz mrve prodali. En Tunjčan jih je šel zatožiti grajščaku. Grajščak ga je poslušal, potem pa zmaknil palico, ki je visela poleg njega in ga fest našvrkal z besedami: »Hlapci so moji in mrva tudi moja, če so jo prodali in denar zapili, so jo pa tudi zavžili.«

³ Zaprice v Kamniku.

⁴ Še ni izumrl moški rod.

⁵ Ime Stelè izgovarjajo v Tunjicah Štlè ali Sklè.

⁶ Prim. o njem »Izročilo Tomaža Steleta,« str. 531.

2. Moj oče pripoveduje 1928 ali 1929:⁷

Tist naš moš ta star je biv ku hud, kar je dobiv, s tem je pa udaru,
če smo kej nagajal.

Al je treba vojske?

Za tole pest, pest pa vojsko napravlát.

Ta j' dobra nehterm, je pa kar škoda,
če je ker kej zapadu.

Jest sm biv tamla doma pr Kàmlc,⁸
če vstè — v solzni dolini kličejo upijoči
zdihujejo. Solzne dolince vpijejo,
dolince solz zdihujejo.

M'ne vojska ni n'č zadeva.

En Petrček je biv de je vse, je mne pestvov
pa m je prov pev včas k smo moral
pestvat te male, ga j pa kar mogu pestvat.

K sm biv mvad sm tolk bolezen prestov,
sem biv zacahnan, zdej sm pa zdrov kt še nkol nism biv.

Upijejo zapuščeni v dolini solz zdihujejo.

Kam pa so šli ta Petrček?

V dolini solz zdihujejo, objokujejo.

Ker je bil Mazovic,⁹ zdihujejo,
objokujejo, solzno dolinco kličejo,
zdihujočiga, vpijočiga.

Pa bolezn sm pa tolk prestov, de obeden tolk,
sm bil enkrat — vpijoči zdihujejo solzne dolinc solz — de na bom nkol —
vpijočih zdihujejo.

Čevelj me žuli. Čas so me pa prov žlil
(cujo dal okol).

Pa sej če je mvad, se nč na merka

na obeno reč,

nej ma čevelj kakšnega hoče,

bo kar v užo šu.

Sej je pr nas Petrčk.

A sta bva ndva kej vkp?

Sej pr nas smo bli zvə bogat,

so djal dej na beračovm.

En Pikovc,¹⁰ če ga poznaš,

⁷ Moj zadnji razgovor z očetom pred smrtjo. Govoril je pol v sanjah in vmes pel dele pesmi »Marija k tebi uboge reve...«

⁸ Pri Kamniku — v Tunjicah ga izgovarjajo Kàmlik.

⁹ Mazovec s Perovega pri Kamniku, oče prof. Ivana M.

¹⁰ Sosed.

je pa tko fovšliv biv,
 če j ker doma al pa ne, pa je
 kar u bajto podav se —
 sovzne dolince — ni nič vedu —
 klicati na pomoč —
 otročič zdihujejo, objokujejo...

3. »Tlačanje so najzlahtnejši,« so že nekdaj o graščinskih rekli, sedaj so pa na te obrnili, k na cestah zastonj delajo. Ven so klicali, da morajo spomladi in jeseni cesto nasuti; če niso prišli, so pa najeli zanje in nje kaznovali. Ker se niso vštimali med seboj, so vsakemu gotov kos ceste določili. Iz ljudi so se pa tako norca delali, da so stari dejali, da si še hudič ni upal mimo njih. Kot majhen fant se je hudič približal tlačanom, pa si ni upal mimo in pred njimi prav jokal. Pa je prišla ena stara baba in ga vprašala: »Fant, zakaj vekaš?« »Zato ker so tako žleht in me ne bodo pri miru pustili,« je odgovoril. Baba je pa dejala: »Fant le brez skrbi bodi.« Takrat so imeli prav velike predpasnike, ga je pa v bertah zavila in ga mimo nesla. Komaj do njih pride, pa začno vpiti, kaj za enega hudiča nese, in se tako norca delali, kar so mogli. Ko čez prideta, je hudič ven skočil, pa babo prav nabil in dejal: »Sedaj so me šelé!«

4. K' smo bli mi otročji,
 k' je bil bob v stročji
 pa pšenica v kvas'.

5. O zakladih, pripovedoval leta 1905 moj oče:

»Zvat hrif« je pod Ukušekom. En Košišov fant je zvat denar izkopov, k so igral. Kavsl ni vtù jtè gledat. Govobov Janez, strehar je šu z malna jh je pa največ dobiv. Naša deklet, očetova (Tomaževa) sestra j tri prnesva, so pa vtlè oče dol itè jh je pa Vmevc ubrnú. Je pa reku: »Naša jh da vse za dva krajcarja, to so tutke, a s ku prprost.« Po dve sto let so bli star, k so jh dobil. Še stric enega kupil. Umborh šu h paru maš, ga j ura zmotiva, še preh trem tam biv, a j naprej ušva. Je pa uč vidu, je bo jno rehto dnarja, pa uč na nè goreva, mo pa ni bo nèč na misu, de b jh zvez, je šu pa naprej. Pa še dan ni zvoniv, kje pršú h maš.

Za našo mejo jh je pa Korbar dobiv; čevle j šu brisat j pa trdú potegnu, se j pa pokazov piskr zvatov; je pa tri hčere vmožu.

Mavarjov hrib nad Bajsvrovcam: En kamlšk pastér enga mesarja je kozle hodu past, zmerej dost dnarja jmu. J biv pa piskr, je pa z nega jemav. So pa misl'l de krade, so ga pa trdu prjel. Je pa povedov, ke so. Je šu pa kazat pa ni vbedn več vidu.

Na naš Trat, k je ena h Vogrin šva iz Pikovca k je ta malga jmeva, j pa bl trdú jmev jo (u Božič), je pa uč goreva šac, pa na vem če j kej zveva. Utroka pstiva, k je nazaj pršva, pa ni bô več. Je pa Pikovc en-

krat pršu je bô pa n piskr vogla, je pa zagnov v našo dolino, je se pa pogrèznu, pa še zdej votlina.

Košiš tud u Zvatmo hrib, k je bô več jagnedov. So pa jagnede sekal, je pa reku k so ub nekaj zadel: »Pa pstimo«. Je mú pa zmerej dost dnarja. Pa to ni bô tam k ta paru v Zvatm hrib.

U Prašnikarjovm malnô sta dva mlinarja gostvava. Je pa žena kro-pile šva žet. Je pa tam bô en vonc srebra. J šva pa moža klicat, se j pa mož posušu: je biv silno suh, je pa djava, de uh Prašnikarja maln kup, pa mislu, de se norca deva, j pa djav: »Sej nima n'č, berač, s kom bo pa pvačov«; sta pa zglihova pa brište (Frist) narédva, k je mislu, saj nov nč dava. Ta paru brššt pride, mo j pa vse pvačava, j pa vase ségu.

Zdej pa spet Prašnik. Od mojega včeta matere popóv brat fantin je šu v Kriško goró po bršlin, je pa v skave zašú, ja pa dobiv dva piskra dnarja pa jno uro. Je pa vtú nekaj uzet, je pa kamne létu kokr de b ga pohsú, je pa zbežov. So pa iskal pa nč dobil.

Pr' Mborhovmo známnô je dobiv po četrstu eden, pa jh je uhkopov. Jožovc, Jeran je pa groblo kopov je pa dnar dobiv.

6. Bratje moji pripovedujejo *izročilo očetovo*:

Jonglnov Duh je na kvatrni petek (od Prajzovih,¹¹ kamor se je od naših priženil, pozneje je prišel v Kamnik k Jonglnu),¹² ko so iz Tunjic prišli k njemu, rekel: »Danes je kvatrni petek. Zato svinjsko glavo kuham, da ne bomo mesa jedli.«

Naši so bili jagri in klavci. Bili sta dve hiši, ki sta se združili. Okrog so bile jame (ilovica).¹³

Naš prednik je bil Italijan, ki je prišel za jagra v zaprško graščino. Priljubil se je, pa mú je gospod dal svet, da je sezidal hišo. Najprej so rekli Pri Šklet' (Štlet' — Štelet'). Pri Birtu pa od sr. 18. stol., ko so zidali novo cerkev v Tunjicah. V bližini je bila jama za gašenje apna, pri nas pa gostilna.

Na Špinovem je bila pristava, tam je bil vedno Lah (Italijan) oskrbnik.

7. Pripovedoval moj brat Tone:¹⁴

Bil je nekoč zelo majhen žnidar. Ta je ubil nekoč z vatlom štirideset muh. Napravil si je črn gvant, vanj pa si je všil iz belega blaga številko štirideset. Vprašali so ga, kaj to pomeni, jim je pa odgovoril: »To pomeni, da sem ubil štirideset ljudi.«

¹¹ Pri Prajzu, domačija v Tunjicah, kjer je ostal sredi XVIII. stol. eden pruskih ujetnikov, ki so bili poslani v Tunjice, ko so novo cerkev zidali.

¹² Domače ime za hišo naših sorodnikov na Šutini v Kamniku.

¹³ Naš del vasi se imenuje Mlaka.

¹⁴ Tone Stelè, r. 8. 1. 1888 v Tunjicah, u. jeseni 1914 v vojni v Vzh. Galiciji.

Hoteli so ga vtakniti v vojake. Prišli so ponj in ga s silo vlekli. On pa se prime za neko znamenje. Hitro ga izpuste misleč, da bo znamenje izruval in jih z njim pobil.

Nato pošlje ponj kralj s poročilom: »Imam velikana, katerega se ne morem znebiti. Pridi ti!« Žnidar se napravi in vzame torbo, notri pa dene kos sira in kanarčka. Ko pride do velikana, pravi: »Skusiva se, kateri bolj stisne kamen. Vzame sir in ga stisne tako, da priteče voda. Velikan pa stiska kamen in ga stiska, da se ves razdrobi, vode pa ni. Reče mu: »Ti si močnejši.« Potem se skusita, kdo vrže dlje kamen. Velikan ga vrže, da ga štiri ure ni bilo nazaj. Žnidar pa spusti ptiča in ni ga bilo več. Zopet je bil velikan premagan. Nato se je naredila noč in sta šla spat. Žnidar je ležal v železni postelji, ker pa se je nekoliko bal, zleze pod posteljo. Ponoči, ko je velikan mislil, da žnidar spi, pride z vrha, kjer je ležal, doli in začne mahati s sabljo po žnidarjevi postelji. Ta skoči iz skrivališča in pravi: »Kaj me pa žgečkaš?« Čez nekaj časa velikan zopet pride, ker misli da žnidar spi. Ta pa je bil za vrati. Ko velikan pride, mu skoči med nogami ven, ga spodbije in mu odseka glavo. Bila je tolikšna, da so jo peljali s štirimi pari volov.

Sedaj pa mu kralj reče: »Drugo žival še imam, volka, ki mi je vse jagnjeda požrl.« Žnidar gre v gozd in ko pride nazaj pravi: »Hotel sem ga umoriti pa se mi je tako šmajhlal, sem pa dejal: 'Ta nedolžna žival naj živi, kaj bi jo pobijal.'«

8. Pripovedoval moj brat Tone:

Bili so trije neoženjeni bratje. Starejši se oženi. Nagovori ženo, da gre k bratu sosedu žet proso. Ta jo vidi in jo ustrelji. »Zakaj si jo ustrelil, te bom tožil,« pravi brat. Sosed pa mu je za to raje nekaj plačal. Drugi dan nese mož svojo mrtvo ženo v cerkev, reče mežnarju naj mu odpre, jo odnese v spovednico in gre po duhovnika rekoč: Moja baba bi se rada spovedala.« Gospod pride in jo hoče spovedati, baba pa le molči. Zato je dúfne v prsi, da se zvali po tleh. Mož stopi k njemu in pravi: »Tožim vas. Babo ste mi ubili.« »Ker ni hotela antvert dati,« odgovori duhovnik. »Moja baba je bila gluha.«

9. Povedal moj brat Tone:

V mnogih cerkvah ponoči samo od sebe zvonijo. Tako v Tunjicah ob enajstih. Neka žena je slišala to zvonjenje in je misla, da je jutro. Šla je v cerkev, tam pa zagledala mrliča. Hitro se je obrnila, da bi ušla, pustila pa je kožuh, katerega so mrlič raztrgali in vzeli vsak po eno dlako.

10. Povedal moj brat Tone:

Neki mežnar je hodil vsako jutro skozi britof dan zvoniti. Vselej je videl na nekem grobu nogavice položene na križ. Nekdo mu reče, naj eno vzame. On to res stori in gre v zvonik. Ko pride v zvonik gori, po-

gleda skozi okno in vidi na grobu sedeti mrliča, ki je obuval nogavico sedaj na eno sedaj na drugo nogo. Mežnar hitro vrže nogavico skozi lino in, predno ga oni more zgrabiti, prime za kembelj, da zvon zapoje. Sedaj pa mrlič nima več moči in odide.

11. Pripoveduje brat Tone:

Nekateri ljudje izkopljejo truplo mladega nedolžnega otroka in ga toliko časa tepejo, da začne krvaveti, da bi numare (loterijske številke) povedal.

Enkrat so ga topli, on pa je na pomoč zaupil in takoj je vstal polen britof mrličev. Eden izmed ljudi potegne hitro za vrv, da je zapel zvon, in rešeni so bili.

Enkrat so ga res toliko časa topli, da je številke povedal. Stavili so jih, toda prišle so vse krvave, oni pa so nato vsi pomrli.

12. Pripoveduje moj brat Jože:¹⁵

Šuštarji so prišli v štiro k Vinšekcu.¹⁶ Pri hiši so bile 3 dekleta in vsaka je imela svojega mucka v naročju in so jim iz skled dajale pri jedi. Šuštarjem pa se to ni dopadlo. Popoldne so odšli domači na delo, mačke pa so ležale pri peči na klopi. Pa pravi majster: »Tega pa ne bomo trpeli. Dejmo jih enmav prebiksati!« Muckam pa je bilo ime: Spodlešekar, Huda muca, Sikst. »Fantje vzemimo kneftr v roke!« in je vsak po imenu poklical enega muca in ga je pošteno oplazil. Ko so jih zadosti nabiksali, so odprli okno in so jo mački pobrisali. Zvečer so prišle dekleta domov, so jih začele klicati pa ni nobeden maček hotel priti v bližino. Potem pa pravijo šuštarjem: Kaj je danes našim muckam, da ne gre nobena v hišo. Eden odgovori: »Buzarajkel', a' ne veste kako šuštarška smola mačkom smrdi.« Dokler so bli šuštarji pri hiši, ni noben izmed mačkov več prišel v hišo. Ko so ob letu zopet prišli, so jo mački takoj pobrisali ven in dokler so bli šuštarji notri, ni noben več pogledal notri.¹⁷

13. Pripovedovala na velikih pondeljkih 1952 na Perovem pri Kamniku moja teta Franca Mazovec:¹⁸

O treh risih

Trije risi so v dolini ukradenega vola pekli in kad vina pripravili. Dvanajst razbojnikov je en grad obravbalo in so pod hrastom v bližini šteli denar in delila.

¹⁵ Jože Stelè, r. 5. 3. 1893 v Tunjicah, u. 27. 9. 1954 istotam.

¹⁶ Hišno ime v Tunjicah.

¹⁷ Prim. norveško pravljico o Peru Gyntu v uvodu.

¹⁸ Frančiška Mazovec, roj. Pavlič, r. 12. 9. 1876 v Podgorju pri Kamniku, u. 13. 3. 1959 na Homeu.

Bil je en fant malo trčen pa mu je mati rekla: »Tebi se ne bo nikdar dobro godilo, Tebe bodo še tuja durca po riti tolkla.« Fant je snel vratca omarce v zidu in jih navezal na hrbet: »Da me ne bodo tuje durca bila, bom domače vzel« — in je šel po svetu.

Noč ga je došla v dolini pod hrastom, kamor so zahajali razbojniki, pa ni vedel, kje prenočit; zlezal je na hrast. Razbojniki so prišli pa šteli naropani denar. Fant bi bil rad videl, koliko imajo in se je nagnil, pa so mu durca doli padle in ropotale po vejah. Oni so se preplašili in zbežali, fant pa ves denar pobral.

Risi so pa medtem jedli in pili; kad je bila težka in ker eden vzdihne »Ne morem piti«, se je sklonil in pil. Oni pa: »Ali kar po kravje?« Potem so tudi odšli.

Fant pa je prišel blizu okradenega gradu do birta in birt mu je svetoval naj gre v grad ker bodo risi prišli in tudi pokradli. On pa se je notri skrnil. Ko so risi prišli in je vsak pomolil glavo skozi luknjo, jo je odsekal in ga potegnil notri. Tako je vse pobil in je postal gradú gospodar in bogat.

II. Izročilo o Francozih

pripovedoval moj oče France Stelè leta 1909

1. Francozov bi nikdar ne bilo v naše kraje, če bi naših en general ne bil prodal. Eden naših je videl, kako sta se naš general pa francoski sešla na hribu in si segla v roke. Ker se je našim zdelo, da jih je gvišno izdal, je eden že kanon naciljal, da bi oba ustrelil, pa mu je drugi ubranil. Nato so naši dobili povelje, da naj več ne streljajo in so imeli Francozje prosto pot.

2. V Tunjice so Francozje prišli samo enkrat in sicer štirje k Vogrinu.¹⁹ Stopili so vsak na en prag, nabasali puške in bajonete nataknili. Eden je prišel v hišo in mu je moral stari vse skrinje odpreti. Z golo sabljo je hodil zraven njega. Denarja niso nič dobili, samo nekaj mesa so vzeli. Stari se je tako izstrašil, da je kmalu na to umrl.

3. Francozje so bili povsod na kvarterju samo v Tunjicah ne. Le s konji so enkrat šli skozi. Še moj oče je njih podkve našel. Med našo hišo in Tunjščico je namreč frajka (skupen svet) poglóbница, kjer so nekdaj vsi pasli. Tam se je konjem udiralo (pogóbval' so), pa so podkve pogubili. Imele so široko obliko, samo v sredi je bila majhna luknja.

4. Na Španovem (tako se imenuje naš travnik pod Vogrinom) je Tunjščica bolj z ovinkom tekla. V tunjih na ovinkih je bilo zelo veliko

¹⁹ Hišno ime v Tunjicah.

rib. Francozje so bili v Podgorju na kvarterju. Prišli so in ovinke prekopali, da je voda naravnost tekla, oni so pa dobili ribe.

5. Moj stari oče so šli z veliko Tunjčani nad kriško graščino, ko je jelo pokati. Pa jih je v Mostah Francoz zagledal in mislil, da je sovražnik. Spustil je štuk gori in vpričo njih borovec na sredi razbil, zadel pa ni nikogar. Tunjčanje so pa bežali.

6. V Mostah je bila ta vélika francoska druhal. Naša armada je pa na Homec prišla in se postavila okrog hriba in pri cerkvi gori. Naš general je šel na Homcu okrog oltarja in en bel denar v lampico spustil, kjer večna luč gori. Nato so naši na Francoze padli. Od Homca tja se je kar megla potegnila in nanje padla. In so tako bežali, kar je kdo mogel, za véliko cesto proti Lukovici in Blagovici. Pavri pa so jih kar pobijali.

7. Starega očeta brat, ki je bil v Zapricah za vélikega hlapca, je pravil, da je bil eden naših dragonarjev tako togoten, da je konju glavo odsekal. Pripeljali so ga v zapriško graščino in ga h kozolcu priklenili. Takrat so pa jeli v Mostah pokati. En vojak ga je moral stražiti. Ko se začno pokati, se je pa odtrgal. Enemu je konja vzel, sedel nanj in letel proti Mostam na sovražnike. Zadel je na pošto dvajsetih mož in vse onemu gori prignal, da jih je moral stražiti. Sam pa je šel nazaj.

8. Neka žena je pravila, da se je na Posavju pri Ježici pri kovaču ta véliki Francoz skrila. Skrila ga je neka žena, da bi ga ne ubili. Dal jim je zato veliko denarja in jim pustil tako lepo hišo narediti kot še ni bilo nobene druge.

9. Francoz je zažugal, da bo nazaj prišel in da bo daleč okoli za véliko cesto vse drobnó, ker so ga tam s kropom polijali in pobijali, koder je šel.

10. Kadetek je k neki hiši pribežal in zelo lepo prosil, naj ga puste: »Samo mene imata mati in oče doma.« Pa so ga vseeno ferderbali.

11. Od Bitna proti Kamniku blizu studenca je stara lipa. Tam so Francozje imeli svojo blagajno. Ker se zemlja malo v vodo vsipa, so pastirji našli zlato. Kamniški Kindl ga je prav po ceni kupil. On je kupil tudi zlatega Jezuščka, ki je bil ukraden na Štajerskem pri sv. Frančišku. Zato so mu rekli — Kindl — otročiček.²⁰

²⁰ Zgodba se nanaša na znano tunjiško najdbó rimskih zlatnikov pred približno 150 leti.

III. Pegam in Lambergar

Pripovedoval Franc Brešar,²¹ Perovo pri Kamniku leta 1909

Lambergar je živel na Gorenjskem, Pegam pa je bil Turek. Lambergar je eno leto doma konja futral s samo pšenico in rebulo. Ob letu je po ograji okrog posestva prišel. Mati mu je povedala, da mora srednjo glavo odsekati.

Potem je pa jezdil čez Črnuče in tam Savo preskočil, se okrog obrnil in dejal: »Tule bi bil pa en most dober!«

Na Dunaju sta se pa s Pegamom udarila. Pegam je imel tri glave ker so mu vsi hudiči pomagali in je te glave samo Lambergar videl. Mu je pa srednjo odsekal in Pegam je bil premagan.

IV. Kolednice Treh kraljev

1. (Jarše)

Vsi pojejo:

Mi smo prišli
krali trije
z jutrove dežele.
Mi jezusa vofrujemo,
tga kralà nebeškega.
Prneslò smo mo
en vofr lep
merò, kadilo, čisto zlato.

Sem in tja hodijo in se priklanjajo, govoreč:

A. Kraleva visokost od kod ste vi doma?

M. Jest sàm kral Melhjør
sm tam doma k sonce gor gre.

A. Kraleva visokost od kod ste vi doma?

B. Jest sàm kral Boltežar
sm tam doma k sonce upovne stoji.

A. Kraleva visokost od kod ste vi doma?

(Črni): Jest sàm kral Gašper
sm tam doma k sonce dol gre.

H. Jest sàm kral Herod;
kadar boste našli dete,
pridte men povedat,
da ga grem tud jest pogledat.

²¹ Franc Brešar, r. 11. 12. 1856 na Perovem pri Kamniku, u. 3. 12. 1941 istotam.

Angel: Ti s' kral
jest uzamem teb' meč,
ti na boš več kral.

2. (Tunjice)

Mi poglejmo, kaj je tam,
Trije krali grejo h nam.
Gašper, Melhjør, Boltežar
so prinesli Jezus' dar.

3. (Tunjice)

- A. Jest sëm tam doma
ker sonce gori gre.
- B. Jest sëm tam doma
ker sonce dol gre.
- C. Jest sëm tam doma
ker voda vøn erlâ.

Mi smo trje krâli
Gašper, Miha, Boltežar.
Eden je prov črn, mlad,
vës je v portah in je zlat.

V. Štanceljni²²

(Tunjice)

1. Če bi Savco in Dravco
preplavati znov,
bi najgóršga dekliča
v Lublanci štemov.

Čez Savo in Dravco
ni nobenga mostu,
Če b plavat ne znov
bi pa h lupci ne šov.

Pod mostam je voda,
na most je pa led,
pa kdo bo vas hodu
k mojmo deklet.

2. Se j kravca prevpasla
ker nima sena,
se m je dekle zgojzdala
k me ni blo doma.

3. Vsa zlahta je jezna,
vsi ludje so čez me,
kar dol bi se vsedu
pa zjokov bi se.

4. Zakaj bi ne žvižgov,
zakaj bi ne pev,
k mam zavbr dekliča
sëm zmeram vesev
(k sm ga na limance vjev).

²² Stanza, ital. kitica.

5. Le malo počaki,
koroška dekle,
ko škorne nakujem
pa pridem po té.

(Vse veže samo ista melodija,
zato pravijo: »Se lahko pritakne.«)

VI. Pesmice

(Tunjice)

1. Dobr dan, gospod uštér,
tako luštno ni nikjer
kakor tukejla pri vas,
tolk skrbete vi za nas.
- Dobr dan, gospot uštér,
kelnarce pa ni nikér,
da b rajtngo povedala
celo našo cerāngo.
- Vin je 2 goldinarja,
prata pō goldinarja,
cirtre, goslā, harfe, bas
to je nam za 'n kratāk čas.
2. Zdaj se deklīčam
krvica godi
ker cesar fantiče loví;
ble vedle b'se pret omožile
de b tolk solz na pretočile.
- Za pušəlc moj dala
zelen rožmarin,
takrat se bo troštov
k na vojsko pojde ž nim.
3. Oj sinek moj Francəl,
pojdi ti dam,
domà ti očka prov bovni ležé.
Nej le ležé ležé,
Boh nej jəm pa za zdravje skrbí.
- Oh sinek moj Francəl,
pojdi ti dam,
domà ti očka na parah ležé.
Nej le ležé ležé,
Boh nej jəm pa za dušo skrbí.
- Oj sinek moj Francəl, pojdi ti dam,
doma ti pa hiša s plemenam gori.
Nej le gori gori gori
sam svet Flerjan nej jo pa pogasi.

Zusammenfassung

VOLKSTÜMLICHES AUS TUNJICE UND AUS DER UMGEBUNG VON KAMNIK

In der Einleitung macht der Autor auf die Verwandtschaft einer von ihm im *Etnolog* XI., Ste 331 veröffentlichten Familienüberlieferung von unübertroffenen Scharfschützen Tomazèk und Jakac-dem Teufel mit dem norwegischen Märchen vom *Per Gynt* aufmerksam. Hier veröffentlicht er ein zweites in diesem Zusammenhange interessantes Märchen von den Schustern und Katzen bei Vinšek.

Das Übrige hier veröffentlichte bezieht sich auf die Familientradition des Hauses Stelè in Tunjice, auf die Franzosenkriege vom Anfang des XIX. Jhrh., auf die Schatzgräberei und auf Pegam in Lambergar. Ausserdem sind hier Bruchstücke der Dreikönigslieder veröffentlicht, aus denen ihre Abstammung aus dem Dreikönigsspiel ersichtlich ist. Es folgt eine Reihe volkstümlicher »G'stanzeln«.